1239

Инв. 265

Кир. ФАН СССР гор. Фрунзе
Инв. № 1239
125

1239

ДЕЛО №

Жыйык Акиев

Токтогул жөнүндө

1. Токтогулдун Турдуктай менен [illegible].
2. Токтогулдун сокуду айткан жерини
3. Токтогулдун короо кайтарган кыз-келин тууралуу [illegible] созулушу

28/IV 49.

ТОКТОГУЛ ЖӨНҮНДӨ

Токтогулдун турумтай менен торгою.

Тоонун торгою, бөксөнүн торгою жана Чөлдүн торгою. Бул үч торгой жеңишип жатат. Тоо жеринин кары кете элек маалы. Бөксө жерлери ала шалбырт болуп кары кете баштап калган кези. Жака жерлеринин кары кетип күн ысып көк чыгып күлдөр ачылып калган мезгили болгон. Ошондо тоонун торгою көкөлөп уча албай учса кайта жерге түшө албай жеңилди. Бөксөнүн торгою канатын күнгө көктай албай сайраган менен тилин тактай албай жүдөп турган кези. Ошондо чөлдүн торгою, тоо торгою менен бөксөнүн жеңдим деп өзүнчө сайрап турганы:

Тоо торгоюн сайратпай,
Тоголотуп мен жыктым.
Бөксө тоонун торгоюн,
Ал экөөнү тең жыктым.
Мелдеш алып сайраган,
Мен акыны чымчыктын.

х х

Эки торгой эр болсоң,
Эми мага унчуккун.
Эки торгой эр болсоң,
Эми мага унчуккун.

х х

Эңдим торгой кантесиң,
Жеңдим торгой кантесиң.
Жыктым торгой кантесиң,
Экөөңөн тең жарыштан,
Чыктым торгой кантесиң.

деп чедүн торгой сайрап бозорган талга конуп отурду але. Бексенүн куу турумтайы кечки чабытта жем таппай келе жатат эле, торгой турумтайды көрө коюп жатып калды. Турумтайдагы торгойду көрө коюп, зып этип илип кетти. Ошондо турумтайга жалынып торгойдун айтканы:

Айланайын турумтай,
Алдың, кетти биаден шай.
Аман койсоң, турумтай,
Ачка койбос бир кудай.

—

Бетегенин түбүнө
Безбалдак уя салбасын.
Айланайын турумтай,
Беш балам жетим калбасын.

Кагылайын турумтай,
Кайта бошот курутпай.
Карынымды ач койбос,
Кагылайын бир кудай
Бебе турумтай
Куку турумтай.

—

Карагандын түбүнө
Кашкалдак уя салбасын.
Кагылайын турумтай,
Төрт балам жетим калбасын
Бебе турумтай
Куку турумтай.

деп байкуш торгой турумтайга жаны калбай жалынып жатат. Ач турумтай торгойдун төш этинен бир сугунуп эки чеңгелде деп мыткып койду эле, байкуш торгой өлөр-өлбөс жаны менен, аз калган алы менен көзүн аңтарылтып, оозун ачып дагы эле турумтайга жалынып жатат эле. Жанында кой кайтарган бир койчу турумтай торгойду алганын көрүп калган экен. Ажыратып ийейин деп жүгүрүп жетип, таяк менен урду эле, турумтай уча качты. Ошондо дале көзүн аңтыңдатып торгой жалынып жатат. Эс ала түзүп, койчуну көрө коюп, торгой уча качты. Үстүндө айланып турган турумтай баягы торгойду кууп женоду, талпаңдап койчу да жеңеду. Торгой койчуга баяналап турумтайдан аман калгандыгы койчуга жалынып жатканы.

3.

Тумзугунан кан тамген,
Турумтайга тутулдум.
Тытып иер кезинде,
Тырмагынан кутулдум.

—

Алыш келбей алдырып,
Ач турумтайга тутулдум.
Апа-сула кыларда
Алкыжынан кутулдум.

—

Койчу, келип куткардың,
Куу турумтай жеген де.
Чоң ыракмат айтемин
Койчу-малчы деген ге.

—

Айланайын оо койчу,
Куу турумтай ачка өлсүн.
Курсак чыцап сен тойчу.
Кагылайын оо койчу,
Кас турумтай ачка өлсүн,
Кардың чыцап сен тойчу!

—

Бала баарың көп болсун,
Баарыңның боосу бек болсун,
Узун өмүр көп жапап
Короодо мал толсун.—

дап, койчуну алкап, турумтайды каргап, ажалдан аман калган экен.